

Darko Gavrilović

„Novi čovek“ – novi identitet koji povezuje dva fašizma na prostoru Jugoslavije za vreme

Drugog svetskog rata

Apstrakt

Namera autora je da u radu istakne značaj jednog od dominantnih fašističkih političkih mitova – mita o kreiranju „novog čoveka.“ Važnost ovog mita ogleda se u tome što je on konačna svrha fašističke revolucije i to u smislu stvaranje nerazdvojive poveznice država-narod-pojedinac u kojoj nema mesta za individualizam i u kojem je novi identitet pojedinca podređen kolektivitetu. U radu će autor nastojati da pokaže sličnosti u kreiranju ovog mita kod srpskih i hrvatskih fašista kao i njihove veze sa starijim italijanskim fašizmom.

Ključne reči: fašizam, „novi čovek“, ustaše, zborasi, Jevreji.

Uvod

U periodu između dva svetska rata evropske države su se, počevši od Italije 1922, neprestano kretale ka uspostavljanju autoritarnih društava. Italija je bila prva država u kojoj su fašisti preuzeli vlast. I u drugim državama demokratija je doživljavala slom: u Španiji 1923 i 1936; zatim 1926 u Poljskoj, Litvaniji i Portugalu; u Grčkoj 1926 pa 1936; 1929 u Jugoslaviji; 1933 u Nemačkoj i Austriji; 1938 u Rumuniji i Čehoslovačkoj. U stvari, do početka Drugog svetskog rata u Evropi gotovo da je bilo više autoritarnih nego demokratskih režima. Naravno, sa izuzetkom Sovjetskog saveza, Nemačke i Italije, evropske autoritarne države nisu potencirale ni fašističku ni komunističku ideologiju već se radilo o, kako je to Stenli Pejn napisao, „polu-pluralističkim formama desničarskih diktatura.“¹ Međutim, u navedenim državama bilo je vernih sledbenika nacional-socijalizma i fašizma koji su se organizovali u pokrete, stranke ili su pak dejstvovali u emigraciji.

Sa snaženjem nemačkog nacionalsocijalizma, talas fašističkih, a s njima i rasističkih i antisemitskih ideja, koje su mu bile teorijska osnova, sve više se uvlačio u Kraljevinu Jugoslaviju. Među prvima su

¹ Stanley G. Payne, A History of Fascism, 1914-1945, University of Wisconsin Press, Wisconsin, 1995, p.290.

ih prihvatili ekstremnonacionalistički i antidemokratski orijentisani intelektualci. Oni su se okupljali oko lista *Ideje*, čijim člancima se otvoreno podržavao fašizam, pozdravljali se Hitlerovi ekonomski uspjesi, hvalio rat i podgrevalo militarističko raspoloženje među Jugoslovenima. Otvorene simpatije prema nacizmu i fašizmu, a u isto vreme i antisemitizam, pokazivale su i minorne profašističke i ekstremno desničarske političke stranke, pokreti i organizacije. Na prostoru Kraljevine Jugoslavije ekstremni nacionalisti su se delili po nacionalnoj osnovi zastupajući ideje ili sirovih etničkih nacionalizama ili integralnog jugoslovenstva. U tom smislu delovale su javne i tajne organizacije u zavisnosti od toga da li je njihov rad bio dozvoljen. Tako na primer, dok su od države zabranjene ustaše i pripadnici VMRO-a razvili terorističku delatnost u cilju razbijanja Jugoslavije i stvaranja sopstvenih nacionalnih država, rad drugih ekstremnih nacionalističkih organizacija uskog etničkog nacionalizma bio je dozvoljen, poput recimo, Srpske nacionalističke omladine i Hrvatske nacionalističke omladine. Postojale su i organizacije čiji su članovi bili pobornici konzervativnog jugoslovenstva srpske usmerenosti kao što je Narodna odbrana, ali i rad organizacija fašističkog jugoslovenstva kao što su bili Orjuna (organizacija jugoslovenskih nacionalista), Jugoslovenka akcija i Zbor.²

Zamena starog nesavršenog ljudskog bića sa „novim čovekom“

Ono što je zajedničko svim fašističkim i profašističkim pokretima je: kritika intelektualaca, antidemokratska načela, šovinizam, antisemitizam, antikomunizam, antimasonstvo, harizmatско vođstvo, kampanja protiv urbanizacije i idealizovanje života na selu. Svi fašistički režimi sprovodili su ekstremno nasilje nad svojim protivnicima. Nasuprot počinjenim zločinima i nasilju, insistirali su na stvaranju imidža svojih sledbenika kao požrtvovnih i pobožnih ljudi do krajnosti odanih naciji, državi i vođi. U svojim ritualima su koristili mistični i sakralni jezik, veličali samožrtvovanje, smrt i nacionalno vaskrsnuće.³ Još jedna od karakteristika svih fašističkih pokreta bila je težnja da stvore u svojim „novim

² Više o političkim mitovima i antisemitizmu vođe Jugoslovenskog pokreta „Zbor“ Dimitrija Ljotića kao i njegovih saboraca vidi kod Darko Gavrilović, Mit o neprijatelju, antisemitizam Dimitrija Ljotića, Službeni glasnik, Beograd 2018.

³ Rory Yeomans, Visions of Anihilation, The Ustasha Regime and Cultural Politics of Fascism 1941-1945, University of Pittsburg Press, Pittsburg, 2013, p.296.

društvima“ i „novog čoveka“. To je utopijski koncept koji podrazumeva stvaranje novog idealnog ljudskog bića koji bi trebao da zameni „staro“ odnosno „sadašnje“ nesavršeno ljudsko biće. Smisao „novog čoveka“ je kroz istoriju bio raznovrstan po moralnim, duhovnim i fizičkim karakteristikama koje bi trebao da poseduje, a različite tipove „novog čoveka“ predlagale su različite religije i političke ideologije, uključujući komunizam, liberalizam, fašizam, nacionalsocijalizam i utopijski socijalizam. U okviru ranog hrišćanstva još je apostol Pavle u svojim učenjima govorio o Adamu kao o palom, grešnom "starom čoveku" koga je Bog zaslužno prognao iz raja i zbog kojeg smo svi do danas podložni grehu i o "novom Adamu" – samom Hristu koji je savršen i koji je došao da nas spasi. Na Pavlovo razmišljanje nadovezivali su se mnogi kasniji hrišćanski teolozi i mislioci koji su bili u potrazi za idealnim „Hristolikom“ čovekom – čovekom koji će se izdići iznad svojih grehova i biti savršen u Hristu. Kroz vekove, mnogi teolozi i filozofi su promišljali o ovoj temi. Niče je bio možda najistaknutiji među njima, promišljajući o „nadčoveku.“ Nakon što je umro, njegova sestra, Elizabet Ferster Niče, javila se kao urednik njegovih dela i glavni falsifikator. Prerađujući i prepravljajući rukopise kako bi se uklopili u ideologiju nemačke ekstremne desnice, a potom i u nacističku ideologiju, u mnogome je doprinela da je ovaj filozof kasnije dovođen u vezu sa fašizmom i nacizmom.⁴ Tako su termin „Übermensch“ ili nadčovek kasnije često koristili Adolf Hitler i njegovi sledbenici da bi opisali ideju o biološki superiornoj arijevskej germanskoj rasi. Ničeov nadčovek zloupotrebljen je i postao je filozofskim temeljem nacionalsocijalističkih ideja vezanih za društveno modeliranje „novog čoveka“ – u nacističkoj varijanti „nadčoveka“. Osim što je nacistički pojam rase razvio pojam nadčoveka kao suprotnost njemu je iznedrio ideju "inferiornih ljudi" (Untermenschen) nad kojima treba uspostaviti dominaciju i koji treba da budu porobljeni.

Da bi se fašistički pobornici fanatizovali i spremili na borbu, neophodno je bilo stvoriti čvrsto ideološko objašnjenje koje je nudilo izlaz iz apokaliptične sadašnjosti opterećene velikom ekonomskom krizom i posleratnim državnim i nacionalnim frustracijama izazvanim pre svega mirovnim ugovorima. Prema njihovim tumačenjima, nasuprot tmurnoj sadašnjosti u kojoj su dominirali liberalizam, komunizam,

⁴ Više o pomenutom može da se nađe kod Carol Diethe, *Nietzsche's Sister and the Will to Power*, Urbana: University of Illinois Press, 2003.

seksualna izopačenost, Jevreji, masoni i plutokratija, trebalo je stvarati obećavajuće blistave predstave budućnosti u kojima će dominirati i upravljati čvrsta nacionalna zajednica sastavljena od ideološki ispravnih članova. Ovo je postalo „spasenjskom potkom“ svih evropskih fašizama. Da bi se „obećana budućnost“ ideološki ukorenila u mase, propagandne agencije i uprave postale su primarna mesta borbe iz kojih su se širile kulturna politika i ideologija. Sve je bilo usmereno ka moralnom i ideološkom kreiranju drugačijeg čoveka od onog koji je živeo u liberalnim i demokratskim evropskim društvima ili u Sovjetskom savezu. Sa popriličnom dozom entuzijazma fašistički pisci i vođe su pravili parabole slične onima u tekstovima ranih hrišćana i to kada je reč o težnji da se stvori „novi čovek“. Pozivanje na hrišćanstvo imalo je mobilisajući efekat u masama, jer je Evropa nakon Prvog svetskog rata i dalje bila većinski hrišćanska, bez obzira na prodor komunizma i antihrišćanskih ideja. Dok je za hrišćane „novi čovek“ bio primer nenasilja i moralnosti zasnovane na univerzalnom čovekoljublju, za fašiste je bio onaj koji treba da vrši nasilje nad protivnicima, a svoju ljubav da do krajnjih granica usmeri ka sopstvenoj naciji, vođi i državi.⁵ „Novi čovek“ je fašistima bio neophodan da bi se regenerisala nacija. On je bio heroj, onaj koji neustrašivo prkositi smrti, nacionalni pregalac, najsnažniji, najpametniji i „najmarljiviji radnik kojeg naša rasa može da proizvede.“⁶ Osim što je u nekim segmentima zloupotrebljavala hrišćanstvo, fašistička ideja o stvaranju „novog čoveka“ je još više tragala za svojim uzorima u antičkoj lepoti i okrutnosti mišićavih ratnika Sparte. Tako su, na početku 20.veka, pisci poput futuriste i jednog od prvih fašista Filipa Marinetića počeli da pozivaju na stvaranje novog čoveka koji će biti agresivan, muževan, ratoboran i bez milosti. U Nemačkoj, jedan od glavnih ideologa političke desnice, Ernst Jinger, opisivao je „novu rasu“ kao ljude mišićavih tela, snažnih crta lica i očiju očvrslilih od ratnih strahota rata.⁷ Na sličan način romanopisci poput Ernst fon Salomona i Arnolta Bronena

⁵ S druge strane, ne smemo da zapostavimo ni značaj harizmatškog vođe. Mada se harizma spominje još u doba najranije hrišćanske crkve ona je svoje značenje menjala vekovima, da bi kod totalitarnih ideologija dobila značaj slepog i poslušnog prihvatanja vođinih ideja. Po Maksu Veberu, upotreba harizme je proširena daleko izvan religijskog kruga, ali je pritom zadržala komponentu religijske, mistične moći, odnosno misije pojedinca. Vrline koje poseduje vođa fašističkog pokreta nisu dostižne običnim ljudima, već je njihovo ishodište božansko ili uzorno i na takvim temeljima pojedinac je smatran vođom. Na taj način ako posmatramo stvaranje oreola svetosti i uzvišenosti kod fašističkih vođa primetićemo da su fašistička društva u biti harizmatška, gde stvaranje harizme služi davanju neporecivog legitimiteta vođstvu uz iskrenu odao sledbenika.

⁶ Eugen Weber, *Varieties of Fascism: Doctrines of Revolution in the Twentieth Century*, Van Nostrand, Toronto, 1964, p.169, kao i u Marius Turda, „New Perspectives on Romanian fascism: Themes and Options“, *Totalitarian Movements and Political Religions*, vol.6, No.1, June 2005, p.148.

⁷ Ernst Junger, *Der Kampf als innere Erlebnis*, Berlin, 1929, str.30-36, više o tome u Darko Gavrilović, *Kreiranje novog srpskog identiteta kao ideološki proces vlade Milana Nedića, Migracije i identitet*, Zagreb, 2018.

veličali su u svojim delima male zajednice koje su stvorili antikomunistički frajkorci u posleratnoj Nemačkoj.

Za fašiste stvaranje „novog čoveka“ podrazumeva uspešan završetak fašističke revolucije, a „novi čovek“ se može ostvariti samo kroz državu kao najsavršeniji oblik narodne zajednice. Mit o „novom čoveku“ je esencijalan ako želimo da bolje razumemo totalitarne sisteme i revolucionarne aspiracije zajedno sa svojim zahtevom za stvaranje alternativne modernosti kao i post-liberalnog i post-socijalističkog tipa civilizacije baziranog na preimućtvu kolektiviteta – jedino carstvo u kojem mogu da se poostvare kao ljudska bića. Taj mit je glavna značajka ideološke evolucije fašističkog pokreta i režima. I sam Musolini je u intervjuu u maju 1924, izjavio da stvaranje Italijana predstavlja najveći napor u istoriji tog naroda. Za Đuzepea Botija „novi čovek fašizma je čovek integrisan u porodici...u naciji, u državi...Fašistički čovek je u celosti okrenut totalitetu, on okreće leđa sopstvenoj posebnosti i vraća se ka jedinstvu države te iz toga... on crpi saznanje o sebi i o svojoj ličnosti.“⁸ Dakle, fašistički „novi čovek“ se ostvaruje u totalitarnoj državi bez obzira na to bio on „političar, ekonomista, vernik, svetac ili ratnik.“⁹ A ratnik, treba da odstrani od sebe bilo kakav vid samilosti koji bi mogao da oslabi moć naroda. Za italijanske fašiste, „novi čovek“ može samo u rogovima da ojača svoj karakter i volju i da jednom kada se rat završi odbaci stare institucije, ideje i vrednosti propalog društvenog sistema. Zbog toga, za Musolinija rat predstavlja titansku borbu između Čoveka i Nečoveka. Istrebljenje neprijatelja za fašiste ima svoju političku logiku – preterani iracionalni strah o ugroženoj nacionalnoj ili rasnoj sigurnosti i prosperitetu.

Predrasude o neprijateljskom narodu, rasi i ideološkim protivnicima ne uzrokuju nasilje, ali ih fašisti koriste u izvanrednim situacijama kada treba podići nivo rešenosti da se obračuna sa protivnikom. U skladu sa veličanjem rata, u razmišljanjima fašista mit o smrti je imalo krucijalnu ulogu i to ne samo kao svojevrsna ekspresija sakralizacije politike sa svojim ritualima i ceremonijama već i u smislu poostvarenja muževnosti. Tako je „poginuti u kaznenoj ekspediciji“ protiv prethodno demonizovanog neprijatelja često karakterisano kao „ponovno posvećenje“ čovekovog digniteta i potvrda njegove

⁸ Giuseppe Bottai, „Apelli all' uomo“, *Critica Fascista*, 1. January 1934, u Jorge Dagnino, „The Myth of the New Man in Italian Fascist Ideology“, *Fascism- Journal of Comparative Fascist Studies*, no.5, 2016, p.141.

⁹ G. Bottai, „La giovinezza come ordine nuovo“, *Primato*, 15 July 1942, J. Dagnino, nd, p.141.

moralne uzvišenosti koja se u svetu književnosti mogla susresti samo u romantičnim prikazima moralnih karakteristika srednjovekovnih hrišćanskih vitezova. Zbog toga za jednog od fašističkih ideologa, Mina Makarija, „nasilje je Božji glas. Nasilje je pravda prirode. Nasilje je neophodno oružje u svakodnevnoj građanskoj borbi“, ono je „najplemnitije oružje, najčestitije...najhrišćanskije u svakoj borbi, osnovno oruđe u procesu formiranja snažnog karaktera.“¹⁰

„Novi čovek“ u propagandi Nezavisne Države Hrvatske i srpskih kolaboracionista

Na Balkanu, tri fašistička pokreta imala su snažno religijsko obeležje koje su crpeli zloupotreljavajući hrišćanstvo u ideološke svrhe zarad fanatizovanja masa i opravdanja nasilja. Ta tri fašistička pokreta bili su: Legija Arhangela Mihajla u Rumuniji, Ustaše – Hrvatska revolucionarna organizacija i Jugoslovenski narodni pokret Zbor. Kao što je lična harizma svakog člana pomenutih pokreta trebala da izvire iz „sveta hrišćanskih svetaca i anđela“ iz neophodnosti „mesijanskog delovanja posleratne generacije“, iz poziva integralnog nacionalizma na „kulturno pročišćenje“ i „nacionalnu regeneraciju“, tako je izuzetan značaj pridavan i liderima koji su dobijali oreol iskupitelja i spasitelja nacije. Zajednički neprijatelji sva tri pokreta bili su: komunisti, liberali, masoni, demokrate, plutokrate i Jevreji, s tim, što za razliku od italijanskog fašizma koji je u sebi nosio kolonijalne aspiracije pa time bio i rasistički obojen, antisemitizam pomenuta tri pokreta bio je više kulturološki i ekonomski.

Na teritoriji nekadašnje Kraljevine Jugoslavije, izabrao sam da pratim primere kreiranja „novog čoveka“ od strane ustaša i srpskih kolaboracionista (pripadnika dve srpske vlade u vreme okupacije, pripadnike Jugoslovenskog pokreta „Zbor“ kao i one koji su svojim radom podržavali pomenute), možda najviše zbog toga što danas i dalje postoje oni koji u Srbiji i Hrvatskoj negiraju ne samo zločine ustaša i srpske kolaboracije već i vezu sa fašizmom i nacizmom. I ustaše i srpski kolaboracionisti sebe su videli kao one koji su duboko prožeti hrišćanskim vrednostima, svoje vojne zakletve i druge rituale prožimali su hrišćanskim ritualima, a smatrali su se jedinima koji su sposobni da naciju vrate moralnoj čistoti i tradicionalnim vrednostima koje su se prvenstveno sačuvale na selu. Bez obzira na činjenicu

¹⁰ Mino Maccari, „Parla Il Selvaggio“, *Il Selvaggio*, 28 September 1924, u J. Dagnino, nd, p.137.

što su na njihove političke aktivnosti uticali fašizam i nacionalsocijalizam i jedni i drugi su crpeli svoju inspiraciju od domaćih intelektualaca, antropologa, etnologa, filozofa i političara čije su se ideje do početka 30-ih 20.veka već duboko ukorenile u ekstremnim formama dva nacionalizma. I ustaše i srpski kolaboracionisti iskazivali su: antikomunizam, antidemokratska načela, rasizam, antisemitizam i antimasonstvo, a u cilju izgradnje novog društva insistirali su na veličanju seoskog života kao izvora tradicionalnih vrednosti i deklarativno se zalagali za neke hrišćanske vrednosti poput važnosti porodice i odnosa prema porocima. Dok su, na primer pripadnici Jugoslovenskog pokreta „Zbor“, koji su aktivno učestvovali za vreme rata u Nedićevoj vladi, dejstvovali kao jedina dozvoljena stranka u okupiranoj Srbiji te imali svoju stranačku vojsku „Srpski dobrovoljački korpus“ bili minorna stranka u Kraljevini Jugoslaviji, trpeli pritiske vlasti i bili hapšeni zbog svojih ekstremističkih uverenja, ustaše su, kao revolucionarna fašistička teroristička organizacija za vreme postojanja Kraljevine Jugoslavije pronašle svoje utočište u kampovima okolnih zemalja koje su iz Prvog svetskog rata izašle nezadovoljne svojim statusom. U Italiji i Mađarskoj ustaše su, zajedno sa mnogim drugim evropskim nezadovoljnim političkim emigrantima, našle svoju bazu i mesto za terorističku i vojnu obuku. Boraveći u Italiji, Ante Pavelić je mogao da prati na primeru nastajanje jednog totalitarnog sistema. U „Načelima hrvatskog ustaškog pokreta“ iz 1933, uočljivo je pravo Hrvata na hrvatsku zemlju, uzdizanje kulta nacionalne države, insistiranje na autoritarnosti i militarizmu po uzoru na italijansku državu, idealizovanje seljaštva i svako potiranje individualizma. Ustaše su, slično drugim fašistički pokretima pa i pripadnicima „Zbora“, insistirale na reorganizaciji države, društva, politike te svakodnevnog života njenih građana. Takva država i društvu trebali su da budu bazirani na radikalnim, rasnim idejama, a u svrhu stvaranja „novog čoveka“ i verovali su, boljeg društva. Bilo je i razlika između pripadnika ova dva pokreta. Dok su ustaše tražile način za razbijanje Kraljevine Jugoslavije i stvaranje hrvatske države na ekskluzivnim nacionalističkim principima, pripadnici „Zbora“ su hteli očuvanje Kraljevine i zalagali se za integralno jugoslovenstvo. Dok su ustaše širile mržnju prema Srbima, zborasi su se pozivali na jugoslovenstvo. Za razliku od NDH gde su Srbi bili ubijani, odvođeni u logore ili proterivani, zborasi nisu progonili u Srbiji Hrvate zbog nacionalne pripadnosti. Naprotiv, za vreme rata, Hrvati su dolazili u okupiranu Srbiju kao izbeglice, najčešće u nacionalno mešovitim brakovima. Unutar oba pokreta, po uzoru na ostale fašističke pokrete, vidljivo je naglašavanje i poticanje stvaranja imidža harizmatičkog vođe. Saradujući

sa fašistima i nacistima i Ante Pavelić i Dimitrije Ljotić su imali priliku da uoče značaj propagande. Tako je na primer, Ante Pavelić osnovao propagandni centar u Berlinu, a čim je došao na vlast preuzeo je sve medije u NDH u svoje ruke. Dimitrije Ljotić je svoj pokret organizovao, u vezi sa propagandnim dejstvom po uzoru na naciste, a osim toga uspeo je i da pokrene čitav niz stranačkih novinama u nameri da širi političke ideje. Društvena struktura ustaške emigracije bila je slična drugim fašističkim pokretima širom Evrope, a to je značilo da su je u najvećem broju nosili radnici, seljaci i mornari dok se kod zborša uglavnom radilo o užem krugu nezadovoljnih ekstremnodesničarski orjentisanih obrazovanih ljudi koji nikada nisu dobili širu podršku na izborima.

Nakon pada Kraljevine Jugoslavije u aprilu 1941. godine, i njenog cepanja na više okupacionih zona i poluzavisnih satelitskih država, u Srbiji je nemački okupator oformio Savet komesara. On je trebao da spreči ustanak u Srbiji, ali pošto u tome nije uspeo, a nije mu pošlo za rukom ni da ga odmah suzbije, okupator je prišao formiranju nove vlade. To je bila uspešnija i dugotrajnija Vlada Milana Nedića koja je uspela da se održi sve do oslobođenja Srbije. I Savet komesara i Vlada Milana Nedića bili su kolaboracionistički organi vlasti. Međutim, dok Savet komesara nije uspeo da razvije sveobuhvatniju propagandu i dobije širu podršku u narodu, Milan Nedić i njegovi sledbenici su u tome bili uspešniji. Njihova propaganda, zajedno sa propagandom pokreta „Zbor“, bila je građena na uzorima koje su im pružali nacisti, a pošto ta Vlada nije imala kredibilitet potpunog nezavisnog delovanja, često su se nemačke okupacione snage mešale u njenu propagandnu aktivnost. Za vreme svog postojanja Vlada Milana Nedića je radila na celovitom preobražaju srpskog društva koji je uključivao kako kulturnu tako i prosvetnu reformu čitavog srpskog društva koja je već u prve dve godine rata naraslo za preko 240 000 izbeglica koje je Nedićeva vlada nastojala što bolje da integriše u srpsko društvo. Taj proces je vršen po fašističkoj odnosno nacističkoj matrici neophodnog „zdravog preobražaja“ društva koje je, po njihovom ubeđenju moralo da se oslobodi bolesnih zasada kako po pitanju pojedinca, tako i po pitanju nacije i države. U tom smislu trebalo je pristupiti sveobuhvatnim promenama koje su zahtevala izgradnju „novog čoveka“, „nove nacije“ i „nove države“ koji bi našli svoje mesto u okviru novog svetskog poretka i „Nove Evrope“. Sve ono što je smatrano društveno, moralno, rasno i ideološki neprihvatljivim trebalo je da bude osuđeno i odstranjeno. Tako su se na udaru njihove ideologije našle

ne samo društvene i političke vrednosti pojedinaca (intelektualnost, demokratičnost, internacionalnost, pacifizizam...) već i tekovine prethodne države (demokratija, višepartijski sistem, odnos prema manjinama) koji su dovođeni u vezu sa moralnom i fizičkom degradacijom srpskog naroda. Kulturna politika Nedićeve Vlade služila je ideološkoj indoktrinaciji kojoj je interes bio stvoriti „novog čoveka“ na ultrakonzervativnim i organicističkim shvatanjima koja su negovali pre svih ljudi koji su vodili Ministarstvo prosvete za vreme rata, a to su bili Velibor Jonić, nekadašnji član „Zbora“ i Vladimir Velmar Janković, član „Jugoslovenske akcije“.¹¹ Još tokom tridesetih godina njihova političko-ideološka načela su se u pojedinim segmentima upotpunjivala sa nacističkom ideologijom.¹² U njihovim političkim i društvenim idejama „otadžbina“ je postala najviši pojam, a individua je trebala da bude potčinjena „narodu“. Na osnovu toga, samo Srbin koji se stavio u službu srpskom narodu bio je dobar Srbin. A da bi taj identitet bio stvoren jedan od najvažnijih zadataka koje je trebalo izvršiti dobila je kultura. Ona je trebala da se okrene jednako kako građaninu tako i seljaku. Kultura je trebala da predstavlja „svanuću jedne nove Srbije, koju stvaraju novi ljudi, ljudi koji su zaustavili rasulo i pokvarenost i koji su celokupnom našem nacionalnom i kulturnom životu dali jedan nov pravac“. U duhu započete „obnove Srbije“ „celokupni kulturni život ... mora izvršiti preporod i reviziju istinskih nacionalnih vrednosti... jer je to u interesu nacionalne časti.“¹³

Na stvaranju imidža poželjnog novog Srbina, više od drugih članova Nedićeve vlade, radili su Velibor Jonić i Vladimir Velmar Janković. U „Prosvetnom glasniku“ je izašla serija tekstova koji su se odnosili na novog srpskog čoveka. Još je Janković u svom predavanju iz 1942, istakao kako se gradi „novi Srbin“. Za njega je to podrazumevalo na prvom mestu da se razračuna sa starom i nepoštenom inteligencijom koja je odvušla Srbe u „anarho-komunizam“, sa „gramzivima...politikantima...koje su nagrizle bolesti života bez velikog etičkog napora“ i da srpski narod krene novim putem, putem kojim se krenulo po dolasku okupatora 1941.godine. Taj put on je nazvao „procesom pročišćenja.“¹⁴ Zbog takvih „tip mladog Srbina ima da nagomila u sebi rezerve strahovitog prezira prema ovima...i da ih tim

¹¹ Ubrzo nakon ulaska Jugoslovenske akcije u „Zbor“ on se izdvojio iz „Zbora“ da bi već na izborima 1935, bio na listi Bogoljuba Jevtića.

¹² D. Gavrilović, nd.

¹³ Autor nepoznat, „Pozorišni ljudi o srpskoj pozorišnoj kulturi“, *Srpska scena*, br. 6, 1941, str.172,173.

¹⁴ Vladimir Velmar Janković, „Otađbina i inteligencija, samoodržanje Srba“, *Prosvetni glasnik* br.1, str.5,6.

prezirom u novom društvu podavi kao gmizavce.“¹⁵ Jezgro Nove Srbije trebali bi da budu intelektualci, seljaci i radnici koji su već dvadeset godina pobunjenici u ime srpskog nacionalnog reda (op.a. misli na sebe i svoje saborce) oni koji su „srasli sa srpskim narodom“ i „koje ništa ne može odvojiti od naroda“, oni koji su „aktivni i borbeni Srbi.“¹⁶ Za mlade Srbe koji bi da potraže najviši stepen obrazovanja, po Joniću, trebao bi da posluži Beogradski univerzitet na kojem bi oni bili školovani kao „sposobni i rodoljubivi sinovi. Naš mladi čovek mora se još na Univerzitetu naučiti da dužnosti dolaze ispred prava i da se ova poslednja stiču samo radom poštenim i samopregornim, korisnim po narodnu zajednicu“¹⁷ dok nauka mora da vodi računa o potrebama „srpske stvarnosti“ odnosno da bude podređena potrebama izgradnje „novog Srbina“ i očuvanja „srpske otadžbine“ i to kroz takozvani „Srpski opštekulturni plan.“¹⁸

O „očuvanju domovine Hrvatske“ i izgradnji „novog Hrvata“, čim je stvorena Nezavisna Država Hrvatska, ustaše su, osim borbenih jedinica, uspostavile institucije zadužene za propagandnu delatnost. Za izgradnju pozitivnog imidža ustaše i hrvatskog „novog čoveka“ bio je zadužen Odgojni odjel Zapovjedništva Ustaške vojnice pri kojem je organizovan hor. Takođe, bila je organizovana vojna muzika, u Zagrebu je bioskop „Danica“ nedeljom prikazivao filmove koji „odgojno i vojnički djeluju“, po ustaškim jedinicama bila su organizovana predavanja, a popularizacija ustaštva je vršena preko lista „Ustaša“.¹⁹ Ipak, najveći uticaj na jvnost NDH imali su listovi „Hrvatski narod“ koji je postao glavni list hrvatskog ustaškog pokreta, da bi na proleće 1941, bio pokrenut i dnevnik „Novi list“. Oni su predstavljali informativnu osovinu ustaške dnevne novinske propagande. „Novi list“ je u novembru 1941. godine preimenovan u „Novu Hrvatsku“, dnevni list koji je postao prodavaniji od „Hrvatskog naroda“.²⁰

¹⁵ Isto, str.6.

¹⁶ Isto, str.8.

¹⁷ Isto, str.66.

¹⁸ Isto, str.67.

¹⁹ Davor Marijan, „Između želje i stvarnosti: ustaša u bojnoj odori“, *Časopis za suvremenu povijest*, br.2, Zagreb, 2018, str.353.

²⁰ Boško Zuckerman Itković, „Funkcija protužidovske propagande zagrebačkih novina u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj od travnja do srpnja 1941.godine“, *Časopis za suvremenu povijest*, god.38, br.1, 2006, str.80.

Hrišćanstvo je, kao i kod ostalih fašističkih pokreta, višestruko zloupotrebavano u cilju omasovljavanja. Ustaše su poređene sa anđelima, a sam poglavnik dobio je oreol bezgrešnosti. Vojnička zakletva je polagana njemu, domovini i Bogu. U jednoj ustaškoj brošuri iz 1942, piše da svaki hrvatski domobranski starešina „mora ne samo u pojedinostima poznavati idejne nacionalne smjernice Oca Domovine [Ante Starčević, op.a.] i hrvatskih ustaških načela, već se prema istima mora ravnati (upravljati) i po njima izvršavati svoje dužnosti, jer to je zapravo pravo ‘HRVATSKO EVANĐELJE’ po kome mora misliti, živjeti i raditi svaki čestiti Hrvat, a posebno hrvatski domobranski starješina.“²¹ Da bi se proces kreiranja „novog čoveka“ sa uspehom završio bilo je neophodno da se brutalno razračuna sa neprijateljima. Zbog toga je za ustaše nacionalna revolucija značila konačno čišćenje države od opasne strane populacije koja živi unutar hrvatskih granica bez čega proces nacionalne regeneracije nije bio moguć²², a to je značilo da Hrvatska mora da bude očišćena na prvom mestu od Jevreja, Srba i Roma.

U izgradnji „novog čoveka“ važnu ulogu je imala idealizacija sela i seoskog života kao neukaljanog liberalizmom, modernosti, jevrejstvom, krupnim kapitalom. Seoski život bio je sinonim za čistotu nacionalnog života za razliku od gradskog života prepunog izopačenosti. Veličanje ljudi sa sela i njihovog načina života za fašiste, pa samim tim i za ustaše i zborashe, su postajali političko-mitski resursi u cilju izgradnje nove kulturne politike u čijem centru se nalazi kreiranje „novog čoveka“. Tako, uzdizanje seljaka, patrijarhalnosti i tradicionalnosti, verovali su fašisti, pomaže u stvaranju sopstvenog puta u budućnost koji za cilj ima kolektivitet u kojem neće biti mesta za liberalnu demokratiju i individualnost. Osim uzdizanja seljaštva, u cilju stvaranja „novog čoveka“, ustaše i zborashi su insistirali na stvaranju jedinstva unutar nacionalne zajednice. Zbog toga je ustaška propaganda kreirala svojevršno psihičko nacionalno jedinstvo između seljaka, radnika, intelektualaca, administrativaca i vojnika.²³ Tu mesta nije bilo za krupnu buržoaziju koja je, i po ustašama i po zborashima, između dva svetska rata pokazala svu svoju korumpiranost i sebičnost. Od svakog pojedinca zahtevana je potpuna predanost

²¹ Josip Marević, Duhovni odgoj i obće stručna naobrazba hrvatskog domobranskog starješine, Zagreb, Hrvatski tiskarski zavod d.d., 1942, str.7, u Davor Marijan, „Između želje i stvarnosti: ustaša u bojnoj odori“, *Časopis za suvremenu povijest*, br.2, Zagreb, 2018, str.345.

²² R. Yeomans, nd, p.13.

²³ R. Yeomans, nd, p.196.

izgradnji novog društva. Zbog toga ne treba da čudi da kada je Ante Pavelić primio prvu grupu novinara po osnivanju NDH odmah je istakao da od njih očekuje „najodlučniju... najspremniju i najzdušniju suradnju na velikom dijelu izgradnje Hrvatske Države, na izgradnji novog duha u novo vrijeme, u novom poretku.“²⁴ U takvom društvu pojedinac je bitan samo utoliko ukoliko doprinosi razvoju zajednice. To je naglasio Pavelić u govoru 18. novembra 1941, i tada između ostalog rekao: „Danas, kad smo mi, hrvatski narod, pristupili, pošli novim mislima, a odbacili misli sebičnjačke i demokratske, čitav narod postaje jedna velika obitelj, ono što danas Niemci kažu: Volksgemeinschaft (narodna zajednica)...Ne može više biti takozvanih individualista, ne može biti da probitci pojedinca, kao takvoga, stoje nad obćenitošću, ne može biti da država, kao najsavršeniji oblik narodne zajednice služi dobru i probitcima pojedinaca, nego ima sve biti usredotočeno na to, da služi obćenitosti zajednice.“²⁵ Nasuprot vizijama stvaranja idealne zajednice koja će se razvijati u idealnoj državi, fašističke vizije socijale utopije i ekonomske pravde razvijali su se uporedo sa režimskim programima ekonomske destrukcije i istrebljivačke politike prema onima koje su proglasili nacionalnim neprijateljima, a to su na prvom mestu bili Jevreji, pa komunisti, demokrate, masoni i plutokrate. Baš kao što hrišćanstvo ima svoje mučenike i fašistički pokreti su zloupotrebljavajući ga potencirali stvaranje svojih mučenika koji su uglavnom bili vojnici poginuli u borbama sa neprijateljem. To je bilo primetno kako kod ustaške tako i kod zбораške propagande. Mučenici su stvarani u cilju ideološke mobilizacije javnog mišljenja kao i za izdavanje legitimacije za svoje kampanje masovnih ubistava i deportacija.²⁶

Na kraju treba istaći da kada govorimo o stvaranju „novog čoveka“ za razliku od italijanskog fašizma kojem nije bila toliko bitna verska odnosno konfesionalna odrednica, to je bio jedan od ključnih segmenata nacionalnog identiteta za ustaše i zborашe. Osim toga, italijanski fašizam sadrži daleko više rasizma nego hrvatski i srpski fašizmi zbog nepostojanja interesa potonjih za kolonijalnu politiku u Africi i Aziji. Štaviše, italijanski afrički kolonijalizam samo je dodatno podstakao uverenje fašista da njihova rasna politika nije negativan politički projekt. Ona je, po njima, put ka duhovnoj homogenizaciji

²⁴ Novi list (Zagreb), br. 88, 26. VII. 1941., 1. i 7, u B. Zuckerman Itković, nd, str.81.

²⁵ Ante Pavelić, „Država je narod, a napose kod nas seljački narod“, u *Ustaška misao*. Poglavnikovi govori od 12.X. 1941. do 12. IV. 1942., Naklada Glavnog Ustaškog Stana, Zagreb 1942, str.15, u Goran Miljan, „Karizmatični“ Poglavnik? Poglavnik i formiranje karizmatičke zajednice – primjena i korisnost Weberova koncepta karizme“, *Historijski zbornik*, vol.66, no.1, 2013, str.121-149.

²⁶ R. Yeomans, nd, p.319.

naroda i konstruisanju balansirano društvenog uređenja. Za razliku od italijanskog fašizma, hrvatski fašizam ima snažnije korene u uskim etničko šovinističkim izvorima, jer u sebi nosi mržnju prema Srbima, a srpski fašizam u sebi nosi unitarističku jugoslovensku ideologiju koja Srbima daje prednost u takvoj zajednici nad Hrvatima.

Međutim, brojnije su sličnosti. Kada je reč o vojnicima, oni kopiraju zahteve italijanskog fašizma. I kod ustaša i ljotićevaca ratnik ne sme da pokaže samilost. On mora da bude nemilosrdan, jer samo njegova odlučnost i borba bez trunke saosećanja prema neprijatelju može da pomogne u izgradnji snažne nacije. Kao i Duče koji je govorio da „samo rat i vojna obuka „mogu otkloniti nedostatke starog čoveka i stare Italije kao što su skepticizam, nebriga, nered, korupcija...Fašizam ima zadatak da stvori vojničku atmosferu u kojoj će Italijani osećati ponos zbog toga što su mobilisani.“²⁷ Tokom tridesetih godina neprestano je isticano kako lepota svakog Italijana leži u snazi njegovih mišića dok je fašizam predstavljan kao način kako se trebaju ispoljiti na najbolji način muževnost i jednostavnost. Zbog svega toga, da bi se suštinski cilj fašističke revolucije ostvario, a to je antropološka revolucija koja za cilj ima stvaranje „novog čoveka“ i pročišćenje nacije u totalitarnoj državi, neophodno je što pre eliminisati neprijatelje koji stoje na tom putu: liberale, demokrate, plutokrate, komuniste, socijaliste, masone i Jevreje. Italijanski fašisti, ustaše i zborasi imaju još jednu zajedničku crtu u kreiranju „novog čoveka“. To je obećanje da su upravo oni izabrani da ponovo uspostave slavnu daleku prošlost.²⁸ Tako na primer, po Kvaterniku, ustaška sila je trebala da bude „uzorna odgojna škola cijelom narodu i izraz starodrevnih svetih i svijetlih predaja hrvatskog ratničkog duha.“²⁹ Musolinijevi fašisti su se pozivali prvenstveno na slavnu istoriju Rimskog carstva.³⁰ Ustaše su se okretale slavi hrvatske rane srednjovekovne države, a

²⁷ B. Mussolini, *Opera Omnia*, vol. XXIV, p.117, u J. Dagnino, nd, p.142.

²⁸ Na sličan način pisali su i nacisti. Više o tome vidi kod Jeffrey Herf, *The Jewish Enemy: Nazi propaganda during World War Two and the Holocaust*, Cambridge MA, 2005, p.66, u Dirk Moses, „Paranoia and Partisanship: Genocide Studies, Holocaust Historiography, and the Apocalyptic Conjecture“, *The Historical Journal*, vol.54, No.2, June 2011, p.561.

²⁹ Slavko Kvaternik, *Odgoj i značaj hrvatskog domobrana*, Zagreb, Novinski odsjek Ministarstva hrvatskog domobranstva, 1941, str.9, u D. Marijan, nd, str.345.

³⁰ Italijanski fašizam je zloupotrebljavao istorijsku geografiju na taj način što su neki od njihovih ideologa tvrdili da „Italija je pozicionirana u samom središtu Mediterana, a Rim je sami centar Apeninskog poluostrva, pa tako zajedno utiču na alpski luk i to utičući na psihičke, antropološke i ekonomske uslove, te su zbog toga Italijani geografski predodređeni da budu srce i duša najveće i najtrajnije mediteranske civilizacije. Više o tome vidi kod Giovanni Marro, *Primato della razza italiana, confronti di morfologia, biologia antropogeografia e di civiltà*, G. Principato, 1940, pp.268, 269, 291, kao i kod Francesco Cassata, Erin O'Loughlin, *Building the New Man: Eugenics, racial Science and Genetics in Twentieth-century Italy*, CEU Press, Budapest, 2011, p.257.

zborashi na srednjovekovnu državu Nemanjića, pri tome, i jedni i drugi ističući za svoje narode da su upravo oni bili ti koji su branili hrišćanski svet kad god je bio napadan.

Idealna žena za novog čoveka

Osim kreiranja „novog čoveka“ od velike važnosti je bilo i kreirati imidž fašističkom društvu idealne žene. U skladu sa fašističkom ideologijom, kako za ustaše tako i za zborashe, trebalo je stvarati imidž žene koja neće samo biti idealna supruga i majka već će u sebi otelotvoriti tradicionalnu patrijarhalnu moralnost i vrline. Da bi se izgradio imidž takve žene u štampi su često osuđivane mlade žene kao primeri amoralnosti, napadane su zbog konzumiranja alkohola i duvana, zbog korišćenja šminke, prikazivane su kao žrtve jevrejskih lekara koji su vršili na njima abortuse, a potonji su optuživani da su podsticali blud među hrišćanima između dva svetska rata. Zbog toga je nova država i društvo koje je bilo u procesu izgradnje trebalo da preuzme ulogu staratelja nad tim moralno slabim stvorenjima. Mlade Hrvatice su u medijima bile optuživane i osuđivane što na sebe stavljaju jevrejski ruž za usne, što na svoja lica nanose puder kupljen u jevrejskim radnjama, a nokte lakiraju „njihovim“ otrovnim bojama.³¹ Drugi su opet pronalazili mlade Hrvatice koje su bile primer vrlina. Tako je Antun Jerkov isticao lepotu skromnog oblačenja, čistote i vrline mladih katoličkih devojaka kao prototip nove hrvatske ženstvenosti, pozivajući sve žene da odbace „šminku, parfeme, moderno oblačenje, ples i partijanje“ sve simbole emancipovan savremene ženstvenosti.³² Za napade na moralnost žena, ustaški režim je koristio i hrišćanstvo. Tako su majke i kćerke oštro upozoravane da dok pale jednu sveću za Hrista, drugu sveću pale „satanskom kultu“ mode i to samo zbog toga što se prepuštaju modnim trendovima.³³ Kao i mnoge druge „moralne manjkavosti“ i moda je pripisivane pogubnom uticaju stranih elemenata. Ustaše su napadale Kraljevinu Jugoslaviju zbog toga što je veliki broj mladih Hrvatica odlazio sa sela u gradove i to ne samo zbog zaposlenja već i zbog izazova modernog života. Mada je ustaška

³¹ R. Yeomans, nd, p.305.

³² Ivan Topljak, „Stare rane treba liječiti,” *Nezavisna Hrvatska*, 14 lipanj, 1941, u R. Yeomans, nd, p.305.

³³ R. Yeomans, nd, p.306.

propaganda prvenstveno namenila ženi mesto kraj ognjišta, ipak je, dopuštala nekoliko zanimanja u kojima su žene bile poželjne (lekarke, medicinske sestre, učiteljice, spisateljice, novinarke).³⁴

U Srbiji, propaganda je na tom polju propagirala gotovo iste vrednosti. Uporedo sa imidžem „novog Srbina“ stasavao je imidž „nove Srpkinje“. I on je imao fašističke uzore kao i kreiranje muškog imidža. Slično fašistima i nacistima, optuživan je bio stari školski sistem i to kako za neodgovarajuće nastavne planove koji po njima nisu bili u službi nacije tako i zbog nastavnika koji nisu bili odgovarajuće nacionalne pripadnosti i koji su svojim učenjima nanosili veliku štetu nacionalnom razvoju. Među ostalima, o njemu je pisala Maga Magazinović. Po njoj je, da bi jedna Srpkinja stasala u naciji odgovornu osobu neophodno bilo raskrstiti sa starim školskim sistemom koji je kreirao devijantnu žensku mladu osobu i u kojem su Hrvatice, Slovenke, Ruskinje, Jevrejke „vaspitivale i obrazovale našu žensku omladinu.“³⁵ Školski sistem bi trebao da se zasniva na podizanju devojaka po idealima iz srpske prošlosti kao što su Milica, Jevrosima, Kosovka devojka, da bi se tako svaka učenica „prosvetila i povratila domu i svome ognjištu.“³⁶ Slično drugim fašističkim pokretima koji su ženu videli kao majku i domaćicu i srpski fašisti su smatrali da ne bi previše trebalo insistirati u ženskim školama na apstraktnim predmetima kao što je Matematika već da bi taj predmet trebalo svesti na „upotrebnost meru“. Slično ovom predmetu, devojke ne bi trebalo preopterećivati preobimnim čitanjem beletristike, već više insistirati na istorijsko-moralnom dubljem čitanju „Gorskog vijenca“, a naglasak staviti na Higijenu, Domaćinstvo i Ženski ručni rad.³⁷ U stvari čitav obrazovni sistem za devojke trebao bi da bude orjentisan opštem obrazovanju „onih varoških devojaka koje će se posvetiti svojem prirodnom pozivu: materinstvu i vođenju svoga doma.“³⁸

Dok su ustaše na prvom mestu za razaranje hrvatske porodice osuđivale Kraljevinu Jugoslaviju, srpske korumpirane političare i Jevreje, zborasi su za amoralnost koja je po njihovom mišljenju teško pogađala mlade Srpkinje na prvom mestu optuživali Jevreje, ali bilo je optužbi i na račun razuzdanog gradskog života u Kraljevini, liberalizma i komunizma. Zbog toga ne treba da čudi što su antisemitske odnosno

³⁴ Isto, p.154.

³⁵ Maga Magazinović, „Razmišljanja o budućoj srednjoj ženskoj školi“, *Prosvetni glasnik*, br.1., 1942, str.58.

³⁶ Isto.

³⁷ Isto, str.61-63.

³⁸ Isto, str.64.

antimasonske izložbe u Beogradu 1941 i u Zagrebu 1942 u izvesnom broju sadržavale pamflete i plakate koji su se odnosili na pitanja amoralna i drugih razloga koji su, prema mišljenjima autora, vodili razaranjima porodica. Obe izložbe, imajući za cilj pročišćenje sopstvene nacije, stigmatizovale su Jevreje kao glavne krivce za širenje kulturnih degenerativnih procesa, a potom komuniste i plutokrate, s tim što su ustaše potencirale i „kontaminirajuće prisustvo Srba“.³⁹ Kada je reč o odnosu ustaša i zborasa prema Jevrejima, očito je da su njihovi stavovi bili bliži nacistima nego italijanskih fašistima. Namera i jednih i drugih 1941, bila je da grade što bolje odnose sa Adolfom Hitlerom, jer su se i ustaška vlast i zboraske učesće u kolaboracionističkoj vlasti zasnivali na tome da ih je podržavala nacistička Nemačka. Zbog toga su ustaše i zborasi vršili žestoku antisemitsku kampanju.

Kod fašista, ustaša i zborasa, propao je projekat kreiranja „novog čoveka“. Propast nije došla odjednom na kraju rata. Ona je mogla mestimično da se pronade u štampi, u izjavama visokih zvaničnika, u napisima novinara iz kojih je izbijalo nezadovoljstvo tokom njihove antropološke revolucije. Najpre, s obzirom na ratna dešavanja, to je bilo vidljivo kod Italijana. Još krajem januara 1940, Galeaco Čano je komentarisao kako je „italijanska rasa, rasa ovci“, i da ni osamnaest godina fašista na vlasti nije bilo dovoljno da je transformiše u rasu ratnika i gospodara istorije.⁴⁰ Naravno, ovakvi komentari pokazivali su se sve tačnijima u stvarnosti, jer sa svakom godinom ratovanja dolazili su sve teži porazi.

Zaključne misli

Važno je istaknuti da politički mit o izgradnji „novog čoveka“ može da pomogne u boljem razumevanju radikalizacije koju je fašistički režim u Italiji prihvatio tokom tridesetih godina, a ustaški režim, srpska kolaboracionistička i zboraska propaganda od 1941.godine. U svakom slučaju, neophodno je da neprestano razmišljamo o jednom od najrepresivnijih režima 20.veka, u okviru kojeg bi mit o „novom čoveku“ trebao da nas natera da ponovo razmotrimo mehanizme putem kojih je vršeno i opravdavano fašističko nasilje. Njegov uticaj na brutalno razračunavanje sa svojim protivnicima, u smislu traženja

³⁹ R. Yeomans, nd, p.311.

⁴⁰ J. Dagnino, nd, p.147.

širog društvenog opravdanja, bio je daleko intenzivniji nego što je to do danas prikazano od strane naučne zajednice.⁴¹ Rodžer Pitersen je u svojoj monografiji „Razumevanje etničkog nasilja“ istakao da je upravo u graničnim područjima istočne i centralne Evrope dolazilo do najstrašnijih nasilja i genocida zato što su se sa menjanjem državnih granica i stvaranjem novih država menjale kako etnička slika stanovništva tako i nasilnost novih režima većih etničkih grupa prema manjinskim narodima sa kojima tek počinju da zajedno žive. Zbog toga on je insistirao na tome da je propaganda samo raspirivala već uvučeni bes i želju za osvetom onog društva koje je bilo zahvaćeno ovim političkim dešavanjima i zbog velikog uticaja fašističke propagande, spremno da svu svoju nesreću prenese na nivo kolektivne krivice određene etničke grupe.⁴²

U skladu sa nacističkom ideološkom matricom, svi, u ovom radu, pomenuti fašistički orjentisani autori su zahtevali, u cilju jačanja identiteta “novog čoveka” ultimativno napuštanje liberalnih, demokratskih i parlamentarnih tradicija, uklanjanje stranih, pre svega zapadnih, uticaja na svoja društva. U tom smislu, u javnosti su bile prozivane pristalice „anglo-američke plutokratije“, „judeo-boljševizma“ i „judeo-masonske internacionale“. Na taj način, osim već postojećih ideoloških neprijatelja, Jevreji su bili označeni za najveće krivce mirnog prosperiteta fašističkih država. Pri tome, Jevreji su bili poveznica svih tih pojmova i identiteta. Postali su vrednosna suprotnost fašističkom idealnom “novom čoveku”. Tako je sa stvaranjem slike idealnog, savršenog, poželjnog, uporedo kreiran imidž Jevreja kao sušte suprotnosti tome. Imidž “novog čoveka” po meri fašista i nepoželjnog Jevreja postali su tolike suprotnosti da su mogli da se uporede sa biblijskim imidžem Hristolikog vernika i dijaboličnog sledbenika Sotone. U stvari, mit o kreiranju „novog čoveka“ omogućava nam da razumemo koncepte i odnose unutar i među modernim ideologijama, kao i njihove stavove prema moći, slobodi, odnosima između vođa i njihovih sledbenika, autoriteta i slobode, države i pojedinca, nacionalne mobilizacije masa, kao i „novog čoveka“ kao instrumenta kolektivne akcije u cilju ostvarivanja ideoloških ciljeva.⁴³

⁴¹ Više o tome vidi kod Michael Ebner, *Ordinary Violence in Mussolini's Italy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, kao i kod J. Dagnino, nd, p.148.

⁴² Roger Petersen, *Understanding ethnic violence: fear, hatred, and resentment in twentieth-century Eastern Europe*, Cambridge, 2002, u D. Moses, nd, p.573.

⁴³ J. Dagnino, nd, p.148.

The New Man ”- A New identity that connects the two fascist movements (Ustasha and Zbor) in Yugoslavia during World War II

Key words: fascism, "new man", Ustasha, members of Zbor, Jews

Summary

Fascists political myth of creating a „new man“ aimed to transform the ordinary man into the “new man,” a “virile” being who would put decadent bourgeoisie, demonic Jews, deviant Marxists, “feminine” liberals to shame. By their members „new man“ would be physically strong, morally “hard,” perfect soldier admiring what was forceful and vigorous and despising everything “weak”, “soft” and „degenerative“. Some of the ugliest aspects of fascism—intolerance, repression, and violence—were fueled by this political myth as a morally justified struggle against “decadence.”

The political myth of creating a "new man" in fascist regimes is significant for better understanding of the radicalization that the fascist regime in Italy accepted in the 1930s, same as the Ustasha regime, and the Serbian collaborationist in 1941. Creating a "new man" required the ultimate abandonment of liberal, democratic and parliamentary traditions, the elimination of foreign influences, first and foremost, Jewish influence on their societies. Thus, with the creation of an image of an ideal, perfect, desirable „new man“, simultaneously created the image of the Jews as the crux of contradiction.